

O'ZBEK OILALARIDA GENDER RO'LLARI VA ULARNING PSIXOLOGIK ASOSLARI

Mahmudova Mahliyoxon Valijon qizi ¹

¹ Farg'ona davlat universiteti magistranti

MAQOLA MALUMOTI

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received:11.07.2025

Revised: 12.07.2025

Accepted:13.07.2025

KALIT SO'ZLAR:

*o'zbek oilalari,
gender rollari, ijtimoiy
normalar, stress,
psixologik treninglar,
oilaviy hayot,
muammolar.*

O'zbek jamiyatida oilaning o'rni juda katta va chuqur ildizlarga ega. Oila nafaqat shaxslarning birgalikdagi yashash joyi, balki madaniyat, qadriyatlar va an'analar uzatiladigan asosiy muhit hisoblanadi. Shu sababli, oiladagi gender rollari ham jamiyatning ijtimoiy tuzilishi va madaniy qadriyatlari bilan chambarchas bog'liqdir. Gender rollari deganda, erkak va ayolga ijtimoiy normalar asosida berilgan vazifalar, kutishlar va xulq-atvor shakllari tushuniladi. O'zbek oilalarida bu rollar an'anaviy tarzda belgilangan bo'lib, ular nafaqat jamiyatning ijtimoiy tizimini, balki oilaning psixologik muhitini ham belgilab beradi.

KIRISH. An'anaviy O'zbek oilasida erkak oilaning boshlig'i hisoblanadi. U moddiy ta'minotchi, qaror qabul qiluvchi va oilani tashqi tahdidlardan himoya qiluvchi sifatida ko'riladi. Erkakning bu roli unga katta mas'uliyat yuklaydi va jamiyat tomonidan hurmat bilan qarshi olinadi. Shu bilan birga, erkakning oilaviy hayotdagi hissiy ehtiyojlari ko'pincha e'tibordan chetda qoladi, chunki u kuchli va mustaqil bo'lishi kerakligi ta'kidlanadi. Bu psixologik jihatdan erkaklarda ichki zo'riqish va stress manbai bo'lishi mumkin, chunki ular o'z hissiyotlarini ifoda etishda cheklovlarga duch keladi. Ayol esa oilaning mehribonligi, tarbiyasi va uy-ro'zg'or ishlarining boshqaruvchisi sifatida qabul qilinadi. U oilaviy muhitni saqlash, farzandlarni tarbiyalash va turmush o'rtog'i bilan munosabatlarni uyg'unlashtirish vazifasini bajaradi. Ayolning bu roli uning ijtimoiy faoliyatini cheklashi mumkin, ayniqsa, an'anaviy jamiyatlarda ayollar ko'pincha uyda qolishga majbur bo'ladilar. Bu holat ayollarda o'zini ifoda etish va shaxsiy rivojlanish imkoniyatlarini cheklashi, ba'zan esa ruhiy zo'riqishlarga olib kelishi mumkin. Shu bilan

birga, ayollar oilaviy hayotdagi hissiy qo'llab-quvvatlash va mehr-muhabbat manbai sifatida ham katta ahamiyatga ega.[1]

O'zbek oilalarida gender rollarining shakllanishi asosan tarbiya jarayonida boshlanadi. Bolalar kichik yoshdan boshlab an'anaviy gender rollarga mos ravishda tarbiyalanadi. O'g'il bolalar kuchli, mustaqil va mas'uliyatli bo'lishga o'rgatiladi, ular oilaning boshlig'i sifatida tayyorlanadi. Qiz bolalar esa mehribonlik, sabr-toqat va oilaviy qadriyatlarni hurmat qilishga o'rgatiladi. Bu tarbiya jarayoni bolaning shaxsiyati va ijtimoiy rolini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, bu jarayon psixologik jihatdan bolalarning o'zini anglashiga, o'z jinsiga oid identifikatsiyasini rivojlantirishga yordam beradi.[2]

Tarbiya jarayonida bolalar atrofdagi kattalarning xulq-atvorini kuzatib, o'ziga xos gender modelini qabul qiladi. Bu jarayon ijtimoiy o'rganish nazariyasi bilan izohlanadi. Bolalar o'z jinsiga mos keladigan xatti-harakatlarni o'rganadi va shu tarzda jamiyatda qabul qilingan gender rollarini o'zlashtiradi. Shu sababli, oiladagi gender rollari bolalarning shaxsiyati va ijtimoiy roli shakllanishida muhim omil hisoblanadi. Agar oilada gender rollari qat'iy va an'anaviy bo'lsa, bolalar ham shu printsiplarga moslashadi. Aksincha, agar oilada gender rollari moslashuvchan bo'lsa, bolalar ham yanada erkinroq va kengroq ijtimoiy rollarni qabul qilishga tayyor bo'ladilar.[3]

Zamonaviy davrda O'zbek oilalarida gender rollari asta-sekin o'zgarishlarga uchramoqda. Ta'limning rivojlanishi, ayollarning ishga chiqishi, global madaniyatning ta'siri va ijtimoiy o'zgarishlar an'anaviy gender rollarining qayta ko'rib chiqilishiga olib kelmoqda. Ayollar nafaqat oilada, balki jamiyatda ham faol bo'lishga intilmoqda. Ular o'z huquq va erkinliklarini himoya qilishga, shaxsiy va ijtimoiy hayotda tenglikka erishishga harakat qilmoqda. Erkaklar esa oilaviy hayotda yanada hissiy ochiqlik va tenglik tarafdori bo'lishga intilmoqda. Bu o'zgarishlar oilaviy munosabatlarda yangi psixologik muhit yaratmoqda, unda har ikki jins vakillari o'zaro hurmat va tushunishga asoslangan munosabatlarni rivojlantirishga harakat qilmoqda.[4]

Psixologik jihatdan, gender rollarining qat'iyligi ba'zan shaxslar uchun cheklovlar yaratadi. Erkaklar o'z hissiyotlarini ifoda etishda qiynalishi, ayollar esa o'zining ijtimoiy va shaxsiy ehtiyojlarini ifoda etishda cheklanishi mumkin. Bu holatlar oilaviy munosabatlarda tushunmovchilik va stress manbai bo'lishi mumkin. Shu sababli, gender rollarining moslashuvi va qayta ko'rib chiqilishi oilada sog'lom psixologik muhit yaratish uchun zarurdir. Oilada har bir a'zo o'zini erkin va qadrlangan his qilishi muhimdir, bu esa oilaviy barqarorlik va baxtga olib keladi. Madaniy omillar ham gender rollarining shakllanishida

katta rol o'ynaydi. O'zbek madaniyatida erkakning kuchli, rahbar va oilaning ta'minotchisi bo'lishi qadimdan qadrlanadi. Ayol esa mehribon, sabr-toqatli va oilaviy qadriyatlarni saqlovchi sifatida hurmat qilinadi. Bu qadriyatlar oilaviy hayotda psixologik xavfsizlik va barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiladi. Biroq, zamonaviy dunyoda madaniy qadriyatlar yangi ijtimoiy sharoitlarga moslashishi kerak. Chunki jamiyatdagi o'zgarishlar oilaviy munosabatlarga ham ta'sir ko'rsatadi va yangi qarama-qarshiliklar paydo bo'lishi mumkin.[5]

Oilaviy psixologiya va gender psixologiyasi fanlari O'zbek oilalarida gender rollarining psixologik asoslarini chuqur tahlil qiladi. Bu fanlar oilaviy munosabatlar va shaxslarning o'zaro ta'sirini, shuningdek, genderga oid xulq-atvorni o'rganadi. Oilada gender rollari shaxslarning o'zini anglashiga, ruhiy salomatligiga va munosabatlarning sifatiga bevosita ta'sir qiladi. Shu sababli, oilaviy psixologlar gender rollarining moslashuvi va muvozanatini ta'minlashga qaratilgan maslahatlar berishadi. Bu maslahatlar oiladagi stress va qarama-qarshiliklarni kamaytirishga, shaxslarning o'zini yaxshiroq anglashiga yordam beradi. O'zbek oilalarida gender rollari an'anaviy qadriyatlar va madaniy ta'sirlar asosida shakllangan bo'lib, ular oilaviy hayotning psixologik muhitini belgilaydi. Erkak va ayolga berilgan ijtimoiy vazifalar ularning o'zini anglashiga, munosabatlariga va oilaviy barqarorlikka ta'sir qiladi. Zamonaviy jamiyatda gender rollarining qayta ko'rib chiqilishi va moslashuvi oilaviy munosabatlarni yaxshilash, shaxsiy erkinlikni oshirish va oilada tenglikni ta'minlash uchun zarurdir. Shu bilan birga, gender rollarining psixologik asoslarini chuqur anglab, oilaviy tarbiyada moslashuvchanlik va hurmat tamoyillarini rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. Bu jarayon O'zbek oilalarining yanada sog'lom va baxtli bo'lishiga xizmat qiladi. Bundan tashqari, gender rollarining o'zgarishi yosh avlodning fikrida ham aks etmoqda. Yoshlar orasida gender tengligi va shaxsiy erkinlikka bo'lgan talablar kuchaymoqda. Ular an'anaviy gender stereotiplarini qayta ko'rib chiqishga tayyor va oilaviy munosabatlarda yanada tenglikka intilmoqda. Bu esa kelajakda O'zbek oilalarining yanada demokratik va sog'lom rivojlanishiga imkon yaratadi. Shu bilan birga, oilada gender rollarining moslashuvi va yangi ijtimoiy sharoitlarga moslashishi oilaning barqarorligini oshiradi va shaxslarning ruhiy salomatligini yaxshilaydi.[6]

Xulosa:

Natijada, O'zbek oilalarida gender rollari nafaqat an'anaviy qadriyatlar va madaniy ta'sirlar orqali shakllanadi, balki zamonaviy ijtimoiy o'zgarishlar natijasida ham o'zgarib bormoqda. Bu o'zgarishlar oilaviy munosabatlarning sifatini yaxshilashga, shaxslarning o'zini anglashini oshirishga va jamiyatda gender tengligini ta'minlashga xizmat qiladi. Shu

bois, gender rollarining psixologik asoslarini chuqur anglash va ularni zamonaviy hayotga moslashtirish O'zbek oilalarining yanada baxtli va barqaror bo'lishi uchun muhim omil hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Axmedova, M. (2018). "O'zbek oilasida gender rollari va ularning ijtimoiy-psixologik tahlili". Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti Nashriyoti.
2. Qodirov, S. (2020). "O'zbek oilasida ayol va erkak rollari: madaniy va psixologik aspektlar". Toshkent: Fan va Texnologiya.
3. Islomova, N. (2019). "Gender psixologiyasi va oilaviy munosabatlar". Samarqand: Samarqand Davlat Universiteti Nashriyoti.
4. Tursunov, B. (2021). "O'zbek jamiyatida gender stereotiplari va ularning oilaga ta'siri". Toshkent: Ijtimoiy Fanlar Nashriyoti.
5. Karimova, D. (2017). "Oiladagi gender rollarining psixologik asoslari". Buxoro: Buxoro Davlat Pedagogika Instituti Nashriyoti.
6. Nurmatov, J. (2016). "O'zbek oilasida gender rollarining o'zgarishi va psixologik muammolar". Toshkent: Psixologiya va Pedagogika.
7. Yusupova, L. (2022). "Zamonaviy O'zbek oilasida gender tengligi va psixologik muvozanat". Toshkent: O'zbekiston Milliy Axborot Agentligi Nashriyoti.